

Yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr hazırlığında elmi-tədqiqat işinin rolu.

Təhsil millətin gələcəyidir

Pedaqoji proseslərdə yeniliklərdən istifadə

Elmi kadr məfhumu. Elmi kadr məfhumu elmi tədqiqat institutları, konstruktor büroları, elmi mərkəzlər və sırf elmi axtarışla məşğul olan digər qurumlarla əlaqədar işlədilir. Bu cür institutlar, bürolar və mərkəzlər yalnız tədqiqat işi ilə məşğul olur. Onlar elmi-tədqiqat işlərindən aldıkları nəticələri eksperimentdə sınaqdan keçirir və sosial-iqtisadi həyatın bu və ya digər sahəsində tətbiq üçün təqdim edirlər. İri elmi-tədqiqat institutları, konstruktor büroları və mərkəzləri həm də elmi iş aparmağa qadir olan kadr hazırlaya bilirlər. Sırf elmi işlə məşğul olan kadrlar elmi kadrlar adlanır. Pedaqoji kadr məfhumu. Elmi kadr məfhumundan əlavə, pedaqoji kadr məfhumu da mövcuddur. Pedaqoji kadr məfhumu gənc nəslin təlimi, tərbiyəsi və təhsili ilə məşğul olmalı kadrlar hazırlayan institut, universitet, akademiya və konservatoriyanın birinci pilləsi ilə, habelə buna bərabər tutulan digər tədris müəssisələri ilə bağlıdır. Həmin tədris müəssisələri özləri üçün deyil, orta ümumtəhsil məktəbləri üçün, orta təhsil verən digər məktəblər üçün müəllimlər, ustalar və başqa tərbiyəçilər hazırlayır. Sırf pedaqoji işlə məşğul olan pedaqoji təhsilli kadrlara pedaqoji kadrlar deyilir.

Elmi-pedaqoji kadr məfhumu. Bu məfhum indi ali təhsilin ikinci pilləsi ilə – magistratura pilləsi ilə də bağlıdır. Çoxpilləli ali təhsil sistemində magistratura ali təhsilin ikinci pilləsi olub müəyyən ixtisas üzrə sərbəst yaradıcılıq fəaliyyəti göstərə biləcək mütəxəssislərin hazırlanması məqsədini güdür. Magistrant həm elmi-tədqiqat, həm də pedaqoji prosesdə eyni dərəcədə səriştəli mütəxəssis kimi yetişdirilir. Magistratura yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrları, müasir tədris və elmi tədqiqat laboratoriyaları, tədris fənn kabinetləri, zəngin elmi kitabxanası, tədris təcrübə və istehsalat sahələri, elmi tədqiqat institutları olan ali təhsil müəssisələrində açılır. Bu cür ali məktəbin ikinci pilləsini, yəni magistraturanı bitirib magistr elmi adı və elmi dərəcəsi alan mütəxəssislər, başqa sözlə, həm tədris işində, həm də elmi tədqiqat

işində eyni dərəcədə yaradıcı fəaliyyət göstərən mütəxəssislər də elmi pedaqoji kadr hesab edirlər.

Yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr məfhumu. Bəli, belə məfhum da mövcuddur. Həmin məfhum ali məktəbin əsasən ikinci pilləsi ilə də əlaqədardır. Yuxarıda deyildi ki, ali məktəbin ikinci pilləsində magistrlər hazırlanır. Bəs magistrləri kimlər hazırlayır? Magistrlərin təlimi, tərbiyə və təhsili ilə məşğul olan mütəxəssislər elmlər doktorları və professorlardır, qismən də elmlər namizədləri və dosentlərdir. Məhz onlar – magistrlərin, yəni elmi-pedaqoji kadrların yetişdirilməsində fəaliyyət göstərən elmlər doktorları və professorlar, elmlər namizədləri və dosentlər – yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrlardır. Deməli, ali məktəblərin bir qismi nəinki adi pedaqoji kadrlar, nəinki elmi-pedaqoji kadrlar, habelə yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrlar da hazırlaya bilər.

Yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr hazırlığının formaları və xüsusiyyətləri. Bu cür kadrları hazırlamağın iki başlıca forması olmuş və hələlik, indi də davam edir. Biri aspirantura, digəri doktoranturadır. Aspirantura və doktorantura təhsil sistemində ali təhsildən sonrakı təhsil pillələrinə aiddir. Ardıcılığına və səviyyəsinə görə yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr hazırlığı iki pillədə həyata keçirilir: aspiranturada və doktoranturada.

Aspirantura. Aspirantura pilləsində yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrları üç formada hazırlamaq mümkündür: əyani, qiyabi və dissertantlıq formasında. Əyani aspiranturada qəbul imtahanlarını müvəffəqiyyətlə verən şəxs (mütəxəssis) üç il müddətinə müvafiq fənlərdən namizədlik minimumları üzrə imtahanlar verməli və namizədlik dissertasiyası yazıb müdafiə etməli olur. Əyani təhsil alan aspirant iş yerindən (istehsalatdan) ayrılaraq elmi fəaliyyətə qoşulur və təqaüd alır. Aspiranturada qiyabi təhsil almaq istəyən mütəxəssis də, əyani təhsildə olduğu kimi, aspiranturaya qəbul imtahanları verməli, müvafiq fənlərdən namizədlik minimumları üzrə imtahanlar verməli, namizədlik dissertasiyası yazıb müdafiə etməlidir. Burada iki spesifik xüsusiyyət var. Birinci xüsusiyyət: aspiranturada qiyabi təhsil müddəti üç il deyil, dörd ildir. İkinci xüsusiyyət: qiyabı aspirant əsas iş yerindən ayrılmadan elmi tədqiqat işi ilə məşğul olur. Təqaüd almır. Dissertantura formasında yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr hazırlığının da bəzi xüsusiyyətləri var. Əvvəla, dissertantura yolu ilə təhsil alan mütəxəssis qəbul imtahanlarından

azaddır. İkincisi, burada təhsil müddəti beş ildir. Beş il ərzində dissertant həm minimum imtahanları verməli, həm də namizədlik dissertasiyasını başa çatdırıb müdafiə etməlidir. Dissertant da əsas iş yerindən ayrılmadığı üçün; təqaüd almır.

Doktorantura. Doktorantura yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr hazırlamağın son pilləsidir. Bu pilləyə qalxmaq istəyən elmlər namizədi müstəqil götürdüyü doktorluq dissertasiyası mövzusu üzərində işin təqribən yarısını gördükdən sonra ali məktəb rəhbərliyi qarşısında yaradıcılıq məzuniyyəti verilməsi barədə məsələ qaldırır. Məsələyə ali məktəbin elmi şurasında baxılır və lazım bilindikdə müsbət qərar qəbul edilir. Doktoranta iki illik yaradıcılıq məzuniyyəti verilir. Doktorant elmi şuranın qərarı əsasında maaşı saxlanmaqla işdən ayrılır və doktorluq dissertasiyası üzərində işini davam etdirir. O, bir ildən sonra elmi şurada dissertasiyanın vəziyyəti barədə hesabat verir. Hesabat qənaətbəxş sayıldıqda növbəti ildə işi davam etdirmək barədə qərar çıxarılır. Həmin il ərzində doktorant dissertasiyasını müdafiə etməli olur.

Yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr hazırlığı pedaqoji prosesin tərkib hissəsi kimi. Ali məktəbdə yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların – elmlər namizədləri və elmlər doktorlarının hazırlanması məqsədli xarakter daşıyır. Məqsəd isə ali məktəbdə pedaqoji prosesə yüksək səviyyədə xidmətdən ibarətdir. Müxtəlif cəhətdən isbat olunmuşdur ki, mütəxəssisin elmi dərəcəsi artdıqca pedaqoji prosesin səviyyəsi yüksəlir. Elmlər doktoru, adətən, elmlər namizədindən daha səmərəli fəaliyyət göstərir. Elmi səviyyəsi və pedaqoji səriştəsi yüksək olan elmlər doktorunun məsuliyyəti də artır, nəticə olaraq, onun yetirmələri xeyli fərqlənir. Yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların pedaqoji prosesdə müstəsna rolunu nəzərə alan ali məktəblər elmlər namizədləri və elmlər doktorları hazırlamaq işini daim diqqət mərkəzində saxlayır və ona hərtərəfli köməklik göstərirlər.

Aspirantura və doktorantura yaradılması. Yuxarıda deyildiyi kimi, ali məktəb aspirantura və doktorantura yaratmaqla çalışır ki, ehtiyac olan sahələr üzrə özünü yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrlarla təmin etsin. Bu məqsədlə ali məktəblərdə elmlər namizədləri və elmlər doktorları yetişdirmək üzrə planlar da tərtib edilir və həyata keçirilir.